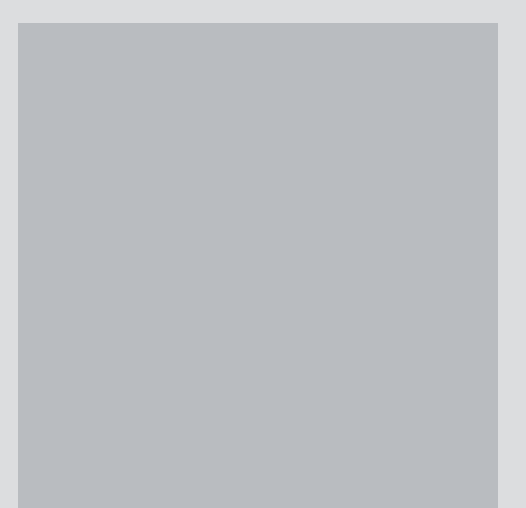
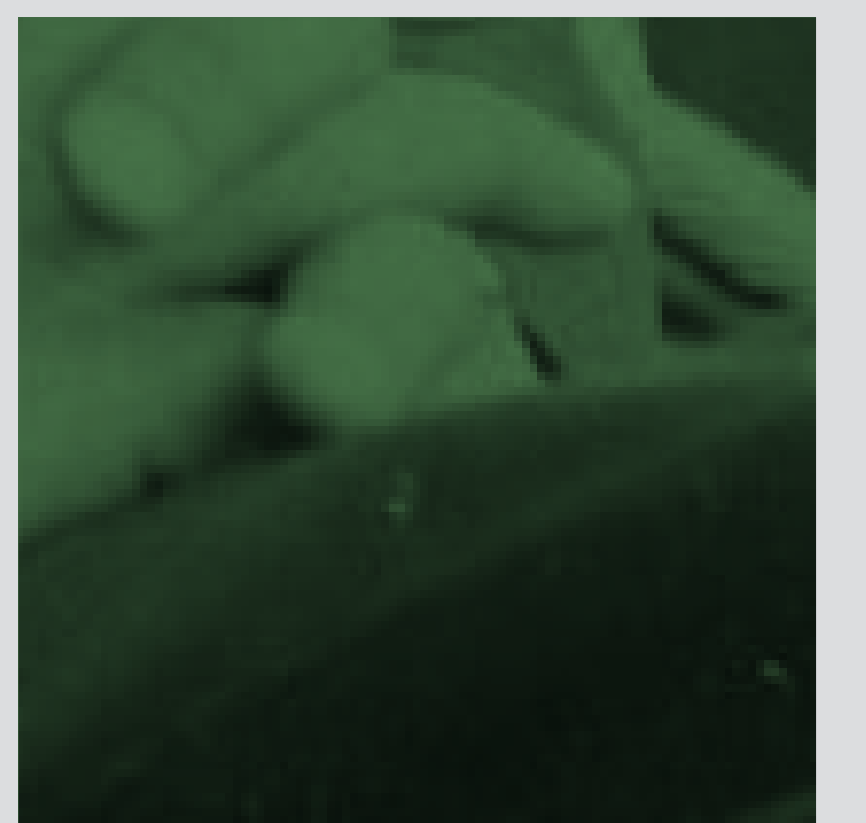
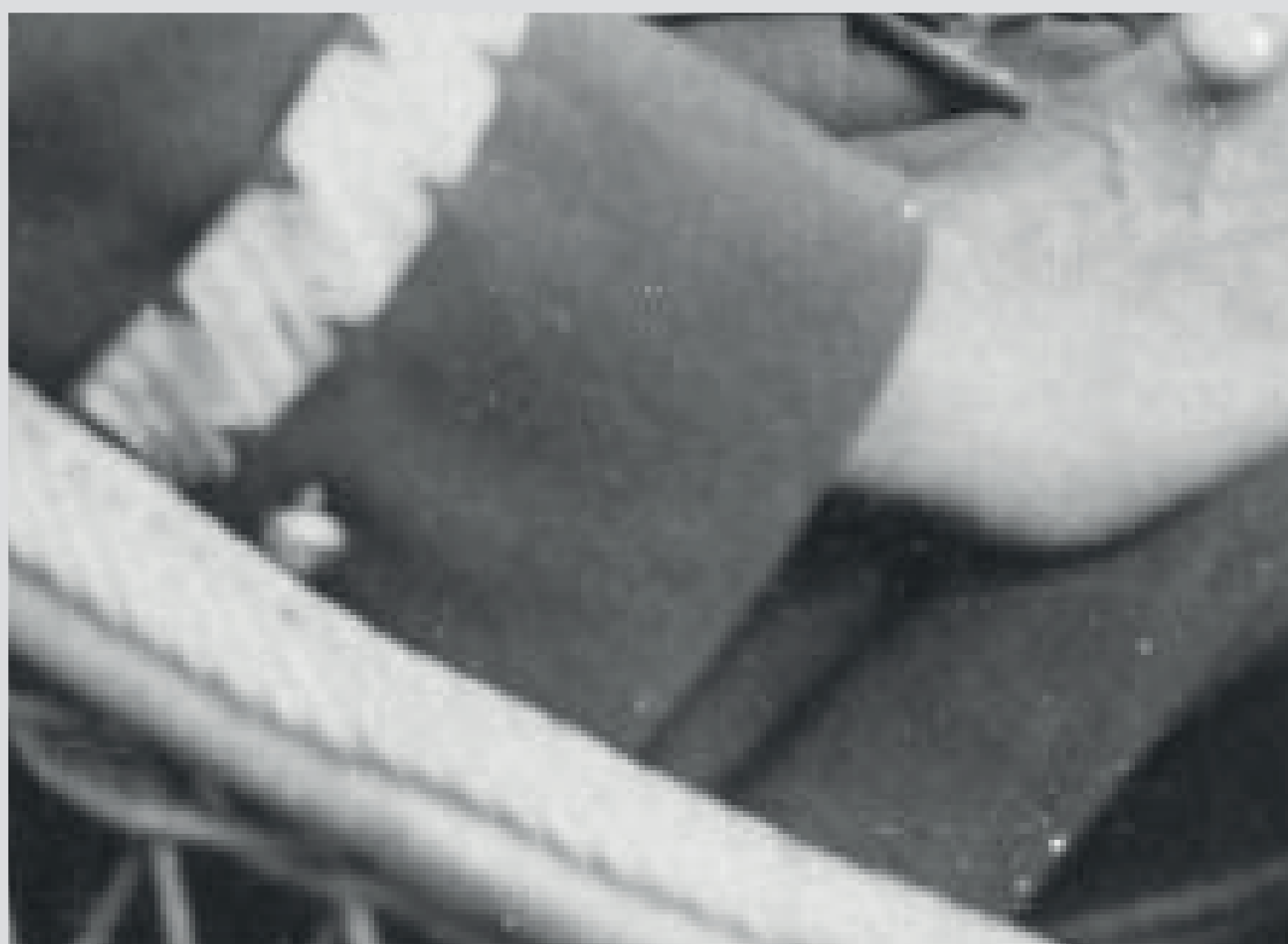
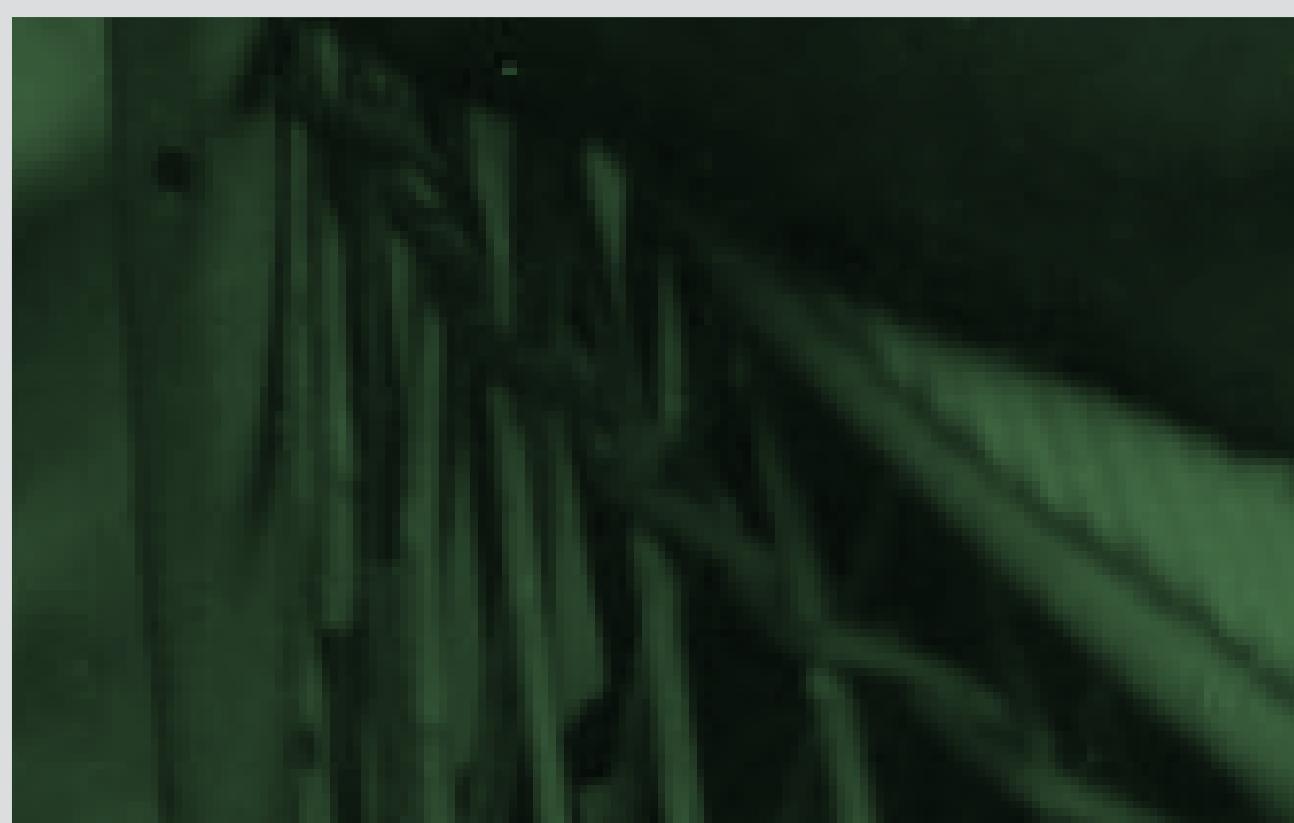

Mariusz Zaruski

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

**BIOGRAFIE
WYSTAWY
ELEMENTARNE**

„Prowadziłem Polaków w góry i na morze...”

Konspirator, zesłaniec, legionista i ułan, pięciokrotnie odznaczony Krzyżem Walecznych. Niestrudzony społecznik, wychowawca i przyjaciel młodzieży. Taternik i żeglarz, którego życiowym credo stało się uczynienie młodych Polaków „twardymi jak granit, czystymi i głębokimi jak morze”. Z żelazną konsekwencją torował drogę polskiej niepodległości, a po jej odzyskaniu – kładł fundamenty pod jej suwerenny byt.

← Jako adiutant prezydenta RP w swoim gabinecie w Belwederze, połowa lat dwudziestych XX w.

📖 H. Stępień, *Mariusz Zaruski. Opowieść biograficzna*, Warszawa 1997

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

1867

Dzieciństwo i młodość

Urodził się w 1867 r. w Dumanowie na Podolu. Patriotyczne wychowanie odebrał od ojca, uczestnika powstania styczniowego, oraz dziadka, weterana powstania listopadowego. Edukację rozpoczął w Mohylowie Podolskim. Po lekcjach konspiracyjnie uczył się języka polskiego i ojczyźnej historii. Naukę kontynuował w Kamieńcu Podolskim, gdzie trafił pod skrzydła stryja, działacza niepodległościowego.

→ Czteroletni Mariusz Zaruski w rodzinnym Dumanowie. Od 1793 r. ta leżąca nad malowniczo wijącym się Smotryczem osada pozostawała pod panowaniem rosyjskim.
📖 H. Stępień, *Mariusz Zaruski. Opowieść biograficzna*, Warszawa 1997

→ Kilkanaście kilometrów na południe od Dumanowa nad wysokim jarem Smotrycza „sterczała kamieniecka opoka”, jak pisał o twierdzy w Kamieńcu Podolskim Henryk Sienkiewicz.
📖 Bartosz Januszewski

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

1885

Pierwsza miłość – Morze Czarne

← Zaruski jako student uniwersytetu. Ośmielony udanymi próbami malarskimi młody Podolak wstąpił również do odeskiej Szkoły Sztuk Pięknych.

📖 H. Stępień, *Mariusz Zaruski. Opowieść biograficzna*, Warszawa 1997

↓ Schody Potiomkinowskie w Odessie – pocztówka z początku XX w. To z ich szczytu Zaruski po raz pierwszy zobaczył morze, w którym zakochał się bez reszty.

📖 domena publiczna

W 1885 r. Zaruski rozpoczął studia matematyczno-fizyczne w Odessie. Nadmorski krajobraz portowej metropolii starał się utrwalac na płótnie. W czasie wakacji pracował na statkach pływających na Bliski i Daleki Wschód oraz do Afryki. Fascynacja morzem i podróżami sprawiła, że podjął naukę w Szkole Morskiej. W czasie studiów dał się również poznać jako poeta. Wśród pierwszych prób lirycznych znalazł się wiersz *Preludium Chopina*.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

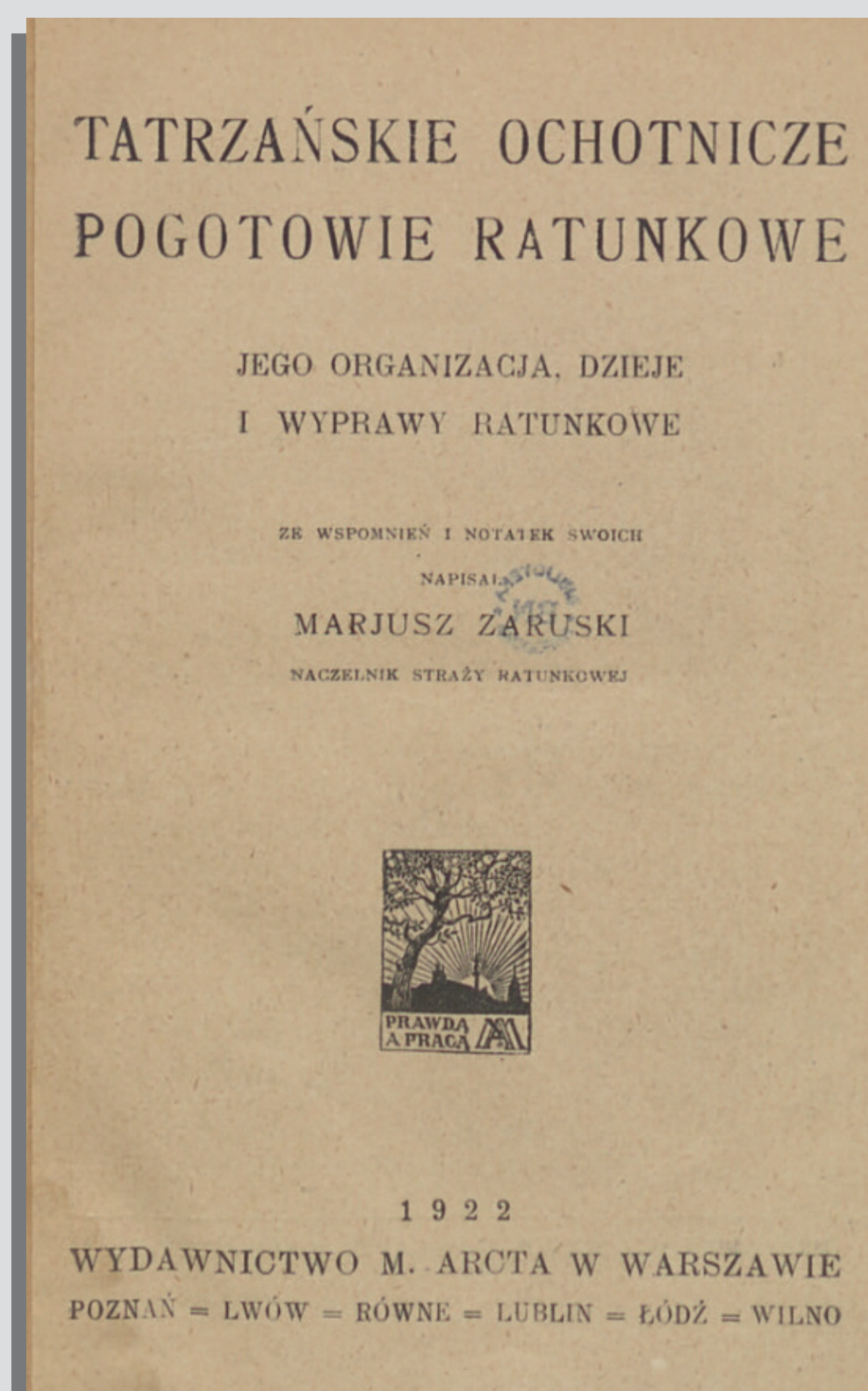

Taternik i ratownik

1901

W 1901 r. wrócił z zesłania i w tym samym roku ożenił się z Izabelą Kietlińską. Nowożeńcy wyjechali z Rosji i zamieszkali w Krakowie. Po ukończeniu studiów malarskich w tamtejszej Akademii Sztuk Pięknych Zaruski osiadł w 1906 r. w Zakopanem. Jako członek Towarzystwa Tatrzańskiego stał się popularyzatorem turystyki górskiej i jednym z pionierów zimowego taternictwa. Ukoronowaniem jego zasług w tej dziedzinie było powołanie w 1909 r. Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego. Zaruski został jego pierwszym naczelnikiem.

→ Strona tytułowa pierwszego wydania spisanych przez Zaruskiego dziejów TOPR.
📍 Biblioteka Narodowa

→ Zaruski na jednym z tatrzańskich szczytów.
📍 Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

↖ Zaruski z żoną w willi „Krywań”. Do prowadzonego przez panią Izabelę pensjonatu zjeżdżały takie osobistości, jak Ignacy Daszyński, Władysław Reymont oraz bracia Bronisław i Józef Piłsudscy.
📖 H. Stępień, *Mariusz Zaruski. Opowieść biograficzna*, Warszawa 1997

↑ Zaruski przed frontem Straży Ratunkowej TOPR w podzakopiańskich Kuźnicach.
📍 Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem

***Kiedy przypomnę spizowe ciała
Somalisów, barczyste postacie
Norwegów o łagodnym spojrzeniu,
małych Japończyków lub choćby
Samojedów [...], żal bierze naszego
wielkiego i zdolnego narodu. W góry –
najlepsze to gimnastyczne boisko. Jest
tam walka, trudy, niebezpieczeństwa,
jest czyste powietrze i słońce,
są widoki dantejskie i różowe uśmiechy
przyrody, westchnienia prabytu i echa
z pomroku dziejów.***

1912

Legionista i ułan

W 1912 r. Zaruski wstąpił do Związku Walki Czynnej, gdzie poznał Władysława Belinę-Prażmowskiego. W sierpniu 1914 r. na rozkaz Józefa Piłsudskiego wyruszył na czele zakopiańskich strzelców do Kielc. W latach 1915–1916 bił się w oddziałach kawaleryjskich Legionów Polskich. W czasie kryzysu przysięgowego został osadzony w twierdzy przemyskiej (1917). W 1918 r. objął dowództwo nad Polską Organizacją Wojskową na Podhalu.

↑ Zaruski (na pierwszym planie) w otoczeniu ułanów I Brygady Legionów Polskich.

📄 Narodowe Archiwum Cyfrowe

➤ Zaruski jako rotmistrz 1. Pułku Ułanów. W 1917 r., po dymisji Belinę-Prażmowskiego, został dowódcą jednostki. W oddziale beliniaków brał udział w walkach z Rosjanami na Wołyniu i Polesiu.

📄 domena publiczna

➔ W 1. Pułku Ułanów – Zaruski i jego ukochany Orzeł prezentują rząd koński.

📄 H. Stępień, *Mariusz Zaruski. Opowieść biograficzna*, Warszawa 1997

**INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ**

1918

W walce o Spisz

W listopadzie 1918 r., już jako rotmistrz Wojska Polskiego, Zaruski rozpoczął wyzwalamie polskich wsi na Spiszu. W walkach z oddziałami czechosłowackimi powiaty zajęli do końca roku dużą część tzw. zastawu spiskiego. Niestety, wskutek decyzji mocarstw, w lipcu 1920 r. zdobyte ziemie weszły w skład Czechosłowacji. Za udział w kampanii Zaruski został awansowany do stopnia majora.

↑ Mariusz Zaruski, ok. 1920 r.
📄 domena publiczna

← Gen. Tadeusz Rozwadowski
- pierwszy szef Sztabu
Generalnego Wojska Polskiego.
Na jego rozkaz Zaruski zajął
do końca 1918 r. tereny do linii
Biała Spiska - Podoliniec -
Stara Lubowla.
📄 Narodowe Archiwum
Cyfrowe

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

1919

Na froncie bolszewickim

← Mariusz Zaruski, 1920 r. Za zasługi w wojnie z bolszewikami został odznaczony orderem Virtuti Militari i awansowany na pułkownika.

📄 domena publiczna

↓ Przegląd oddziałów Wojska Polskiego przez Józefa Piłsudskiego po zajęciu Wilna. Dwa dni wcześniej, 19 kwietnia 1919 r., dowodzony przez Zaruskiego 11. Pułk Ułanów jako pierwszy wkroczył do miasta.

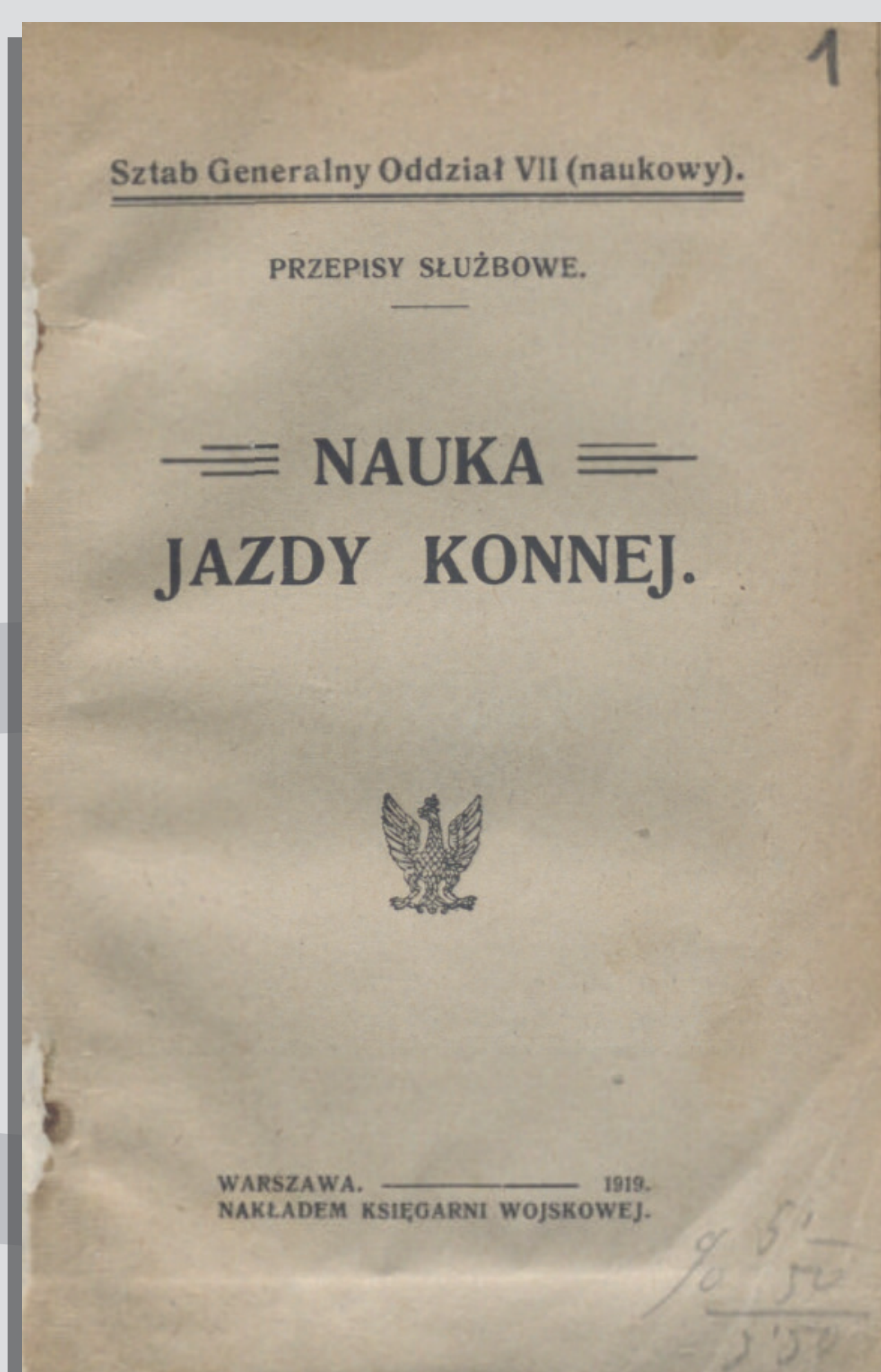
📄 domena publiczna

W kwietniu 1919 r. Zaruski uczestniczył w wyzwoleniu Wilna z rąk bolszewików. Latem tego roku brał udział w ciężkich walkach na Wileńszczyźnie, skutecznie broniąc linii Merecz – Olkieniki – Troki – Jawle. We wrześniu jego pułk utrzymał pozycje na rzece Dźwinie. Wielomiesięczne boje na litewsko-białoruskim odcinku frontu zostały aż pięciokrotnie docenione Krzyżem Walecznych.

← W 1919 r. na zlecenie Ministerstwa Spraw Wojskowych Zaruski opracował dwa regulaminy służbowe: *Rząd koński* i *Nauka jazdy konnej*.

📄 Biblioteka Narodowa

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

1923

Adiutant prezydenta RP

↑ Mariusz Zaruski został adiutantem generalnym prezydenta Wojciechowskiego z rekomendacji Józefa Piłsudskiego. Na zdjęciu Zaruski (czwarty od prawej) na imieninach Marszałka. Sulejówek, 1925 r.

📄 Narodowe Archiwum Cyfrowe

Po zakończeniu wojny Zaruski pozostał w służbie kawaleryjskiej. Od 1 marca 1923 r. był adiutantem prezydenta RP Stanisława Wojciechowskiego. 15 sierpnia 1924 r., w czwartą rocznicę Bitwy Warszawskiej, otrzymał stopień generała brygady. Narastający spór między Piłsudskim a Wojciechowskim uwikłał Zaruskiego – piłsudczyka i państwowca – w konflikt lojalnościowy. Honorowym wyjściem z sytuacji było przejście w stan spoczynku.

↓ Pożegnanie przechodzącego w stan spoczynku gen. Zaruskiego przez kolegów z Oddziału Przybocznego Prezydenta RP. Warszawa, 30 kwietnia 1926 r.

📄 Narodowe Archiwum Cyfrowe

↑ Powitanie Stanisława Wojciechowskiego na dworcu w Zakopanem (1925). Zaruski na lewo od prezydenta RP. Do obowiązków adiutanta należało m.in. informowanie głowy państwa o nastrojach w armii i Ministerstwie Spraw Wojskowych.

📄 Narodowe Archiwum Cyfrowe

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

1924

Żeglarz i harcerz

Drugą – obok taternictwa – pasją Generała było żeglarstwo. Misję „wyprowadzenia Polaków na morze” Zaruski realizował przez cały okres międzywojenny. W 1924 r. stanął na czele Yacht Klubu Polski, pierwszego zrzeszenia wodniaków w II RP. W 1929 r. doprowadził do zakupu „Daru Pomorza” – fregaty służącej studentom Szkoły Morskiej. W 1930 r. był jednym z inicjatorów przekształcenia Ligi Morskiej i Rzecznej w Ligę Morską i Kolonialną.

↑ Poświęcenie gmachu Państwowej Szkoły Morskiej w Gdyni (1929).

W pierwszym rzędzie od lewej dyrektor uczelni kmdr por. Adam Mohuczy (pierwszy), kmdr Józef Unrug (czwarty), biskup chełmiński Stanisław Okoniewski (piąty), Zaruski (szósty).

📄 Narodowe Archiwum Cyfrowe

➤ Zaruski jako kierownik i główny instruktor w Ośrodku Szkolenia Morskiego w Jastarni, gdzie w latach 1929–1932 prowadził dla harcerzy kursy żeglarza i sternika morskiego.

📄 Narodowe Archiwum Cyfrowe

↑ W latach 1932–1935 Zaruski piastował funkcję prezesa Polskiego Związku Żeglarskiego. Na fotografii (siedzi w środku) podczas walnego zebrania PZZ w Warszawie (1938). 📄 Narodowe Archiwum Cyfrowe

**INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ**

Pod żaglami „Zawiszy”

1934

W 1934 r. z inicjatywy Zaruskiego harcerze zakupili duński szkuner „Petrea”. Po wyremontowaniu i nadaniu imienia „Zawisza Czarny” jednostka stała się flagowym jachtem Związku Harcerstwa Polskiego. Pod komendą Zaruskiego żaglowiec odbył 17 rejsów, przemierzył 14 tys. mil morskich i zawinął do 26 portów. Z ostatniej podróży – do szwedzkiej Karlskrony – powrócił do Gdyni 20 sierpnia 1939 r.

→ Kapitan „Zawiszy Czarnego”. Znany ze swojej skromności Zaruski ubolewał, że załoga zwraca się do niego „panie generale”, a nie „panie kapitanie”.

📄 Narodowe Archiwum Cyfrowe

↑ Kapitan Zaruski za sterem „Zawiszy Czarnego”.

📄 domena publiczna

← Gen. Zaruski przemawia do kursantów z trapu „Zawiszy Czarnego”. Basen żeglarski w Gdyni (dziś imienia Mariusza Zaruskiego), druga połowa lat trzydziestych XX w.

📄 Związek Harcerstwa Polskiego

→ „Zawisza Czarny” pod pełnymi żaglami podczas rejsu na Gotlandię (1937). Flagowy szkuner polskich harcerzy należał do największych jednostek tego typu na świecie.

📄 Narodowe Archiwum Cyfrowe

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Pływałem, mokłem i marzłem na pokładach jachtów nie po to, aby z was uczynić sportowców [...], lecz dlatego, ażebyście wy, jako Polacy, poznali morze, uczuciem się z nim związali, uznali je za własną, bezcenną wartość, bez której nie ma życia dla dzisiejszej Polski.

↑ M. Zaruski, *Wśród wichrów i fal*,
Warszawa 1935.

📷 domena publiczna

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

1939

„Wróg ludu”

W dniu wybuchu II wojny światowej Zaruski złożył wniosek o przydział służbowy, zaawansowany wiek nie pozwolił mu jednak włączyć się w obronę ojczyzny. Po zakończeniu kampanii polskiej 1939 r. ukrywał się w okupowanym przez Sowieców Lwowie. Mimo pomocy ze strony harcerzy, NKWD wpadło na jego trop prawdopodobnie już w grudniu 1939 r. Wiosną 1940 r. przetransportowano go do więzienia w Chersoniu, gdzie zmarł 8 kwietnia 1941 r.

↑ W sfinansowanym procesie Zaruski, uznany za „element społecznie niebezpieczny”, został skazany na 5 lat łagru w Kraju Krasnojarskim.

Kary nie zdążył już odbyć. Zdjęcie sygnalityczne NKWD.

📄 domena publiczna

← Symboliczny grób gen. Zaruskiego na terenie byłego więzienia w Chersoniu. Pierwszy harcerz i żeglarz Rzeczypospolitej zmarł w wieku 74 lat z powodu głodu i krwawej dyzenterii.

📍 Konsulat Generalny RP w Odessie

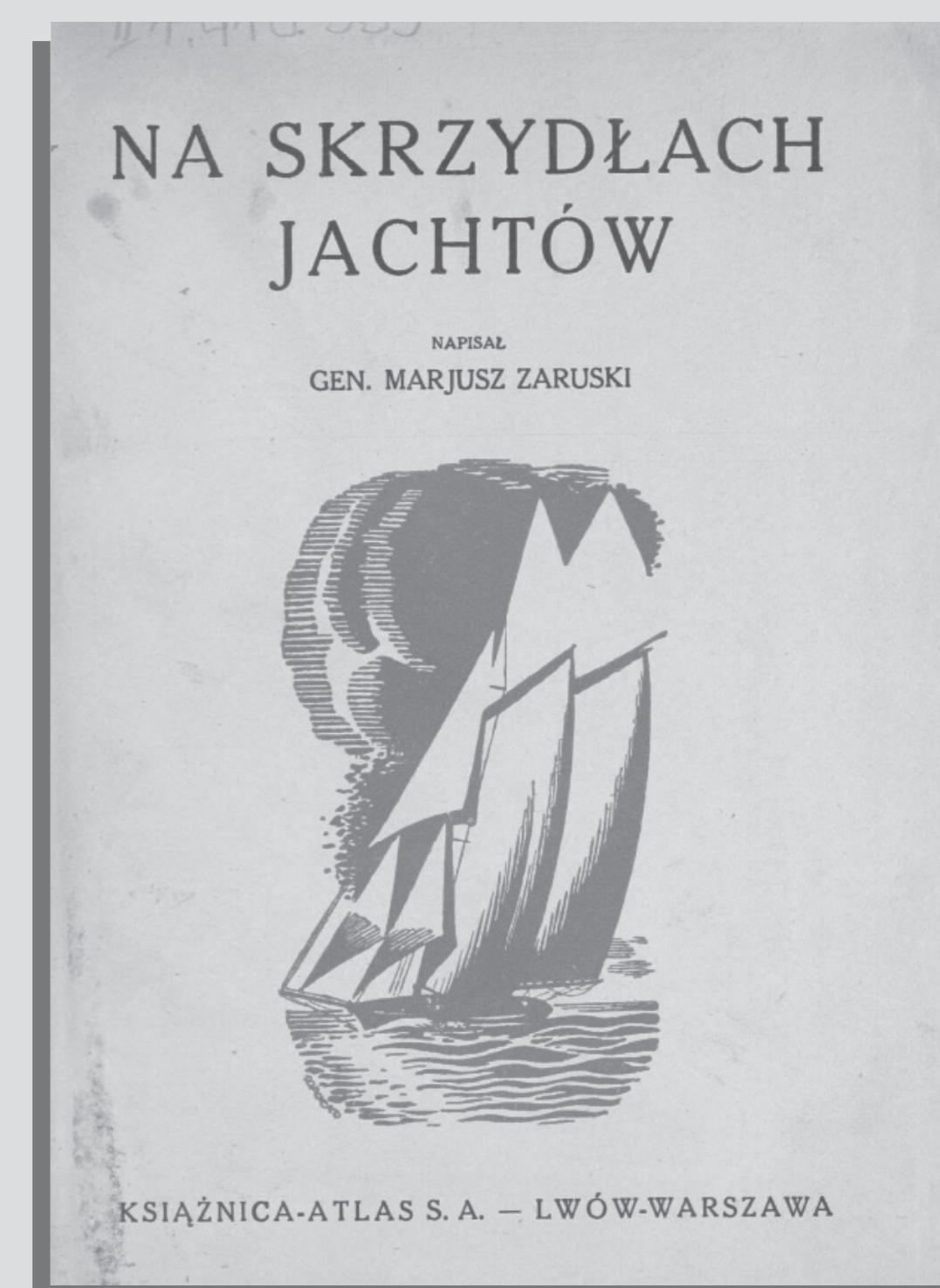
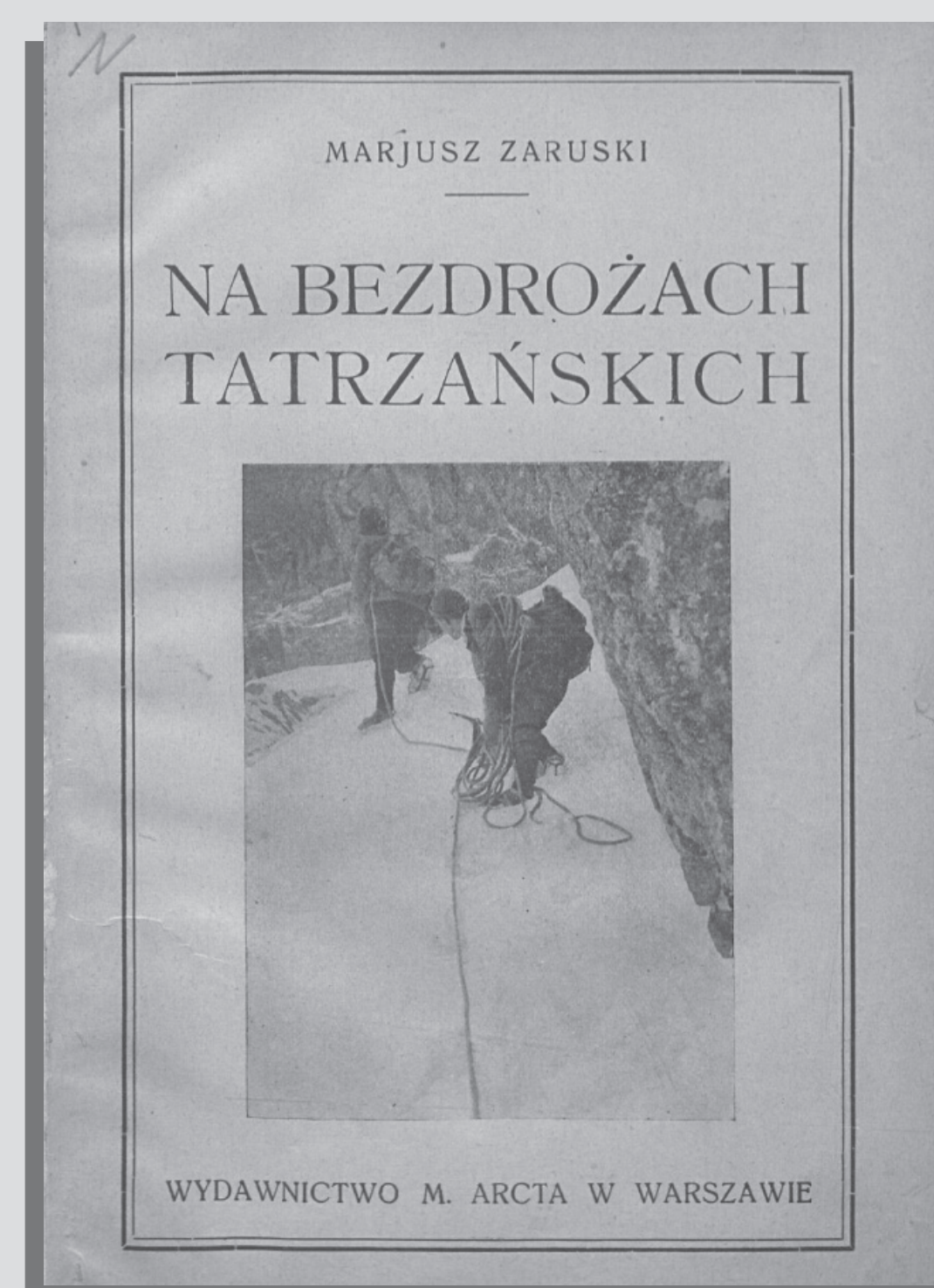

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Non omnis moriar...

Podróżnik, poeta, rysownik i malarz. Publicysta, pedagog, harcerz. Ratownik, pionier wyczynowego narciarstwa. Człowiek wielu pasji i talentów, otaczany powszechnym szacunkiem. Wprowadził do rodzimego języka wodniackiego takie pojęcia, jak „buzszpryt”, „fokmaszt”, „rumpel” czy „topenanta”. Z przebogatego dorobku Generała pozostało m.in. kilkanaście tomów wspomnień z wypraw górskich i rejsów „na morza dalekie”.

→ Do najbardziej poczytnych książek Zaruskiego należą do dziś tomy opowiadań *Na bezdrożach tatrzańskich* (1923) i *Na skrzydłach jachtów* (1935).
📖 Biblioteka Narodowa

↑ Jacht „Generał Zaruski”, zamówiony w 1938 r. w jednej ze szwedzkich stoczní, służy wodniackiej braci po dziś dzień. Na zdjęciu jednostka w czasie zlotu ołdtimerów w Gdańsku (2019).

📖 Krzysztof Dębski

↑ Symboliczny nagrobek Generała, odsłonięty w 1971 r. na zakopiańskim Pęksowym Brzyzku. 11 listopada 1997 r. na cmentarzu złożono urnę z ziemią z Chersonia.

📖 Bartosz Januszewski

← Z okazji 150. rocznicy urodzin Generała Polski Związek Żeglarski ogłosił rok 2017 Rokiem Mariusza Zaruskiego, a Poczta Polska wprowadziła do obiegu znaczki z podobizną kapitana „Zawiszy Czarnego”.

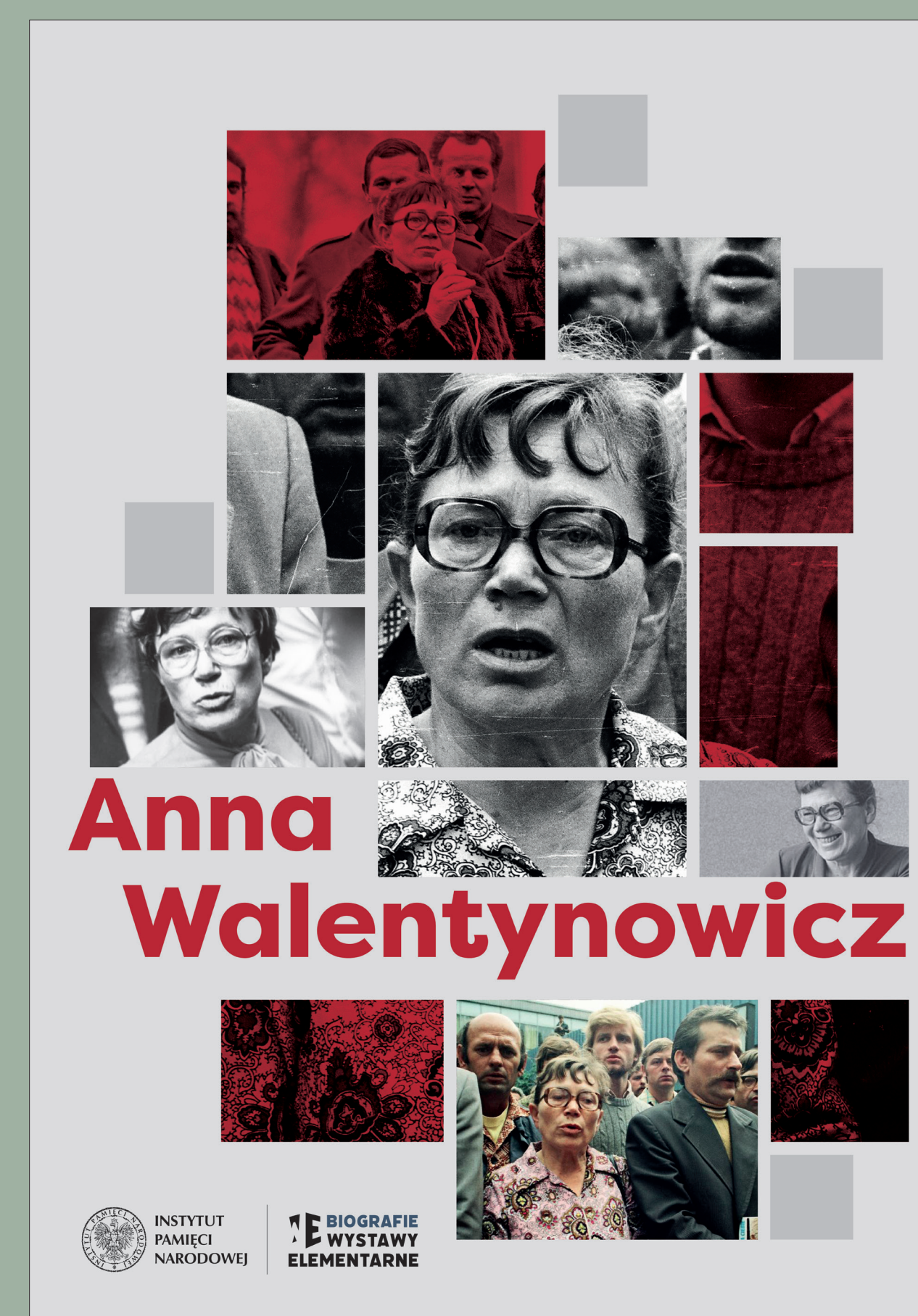
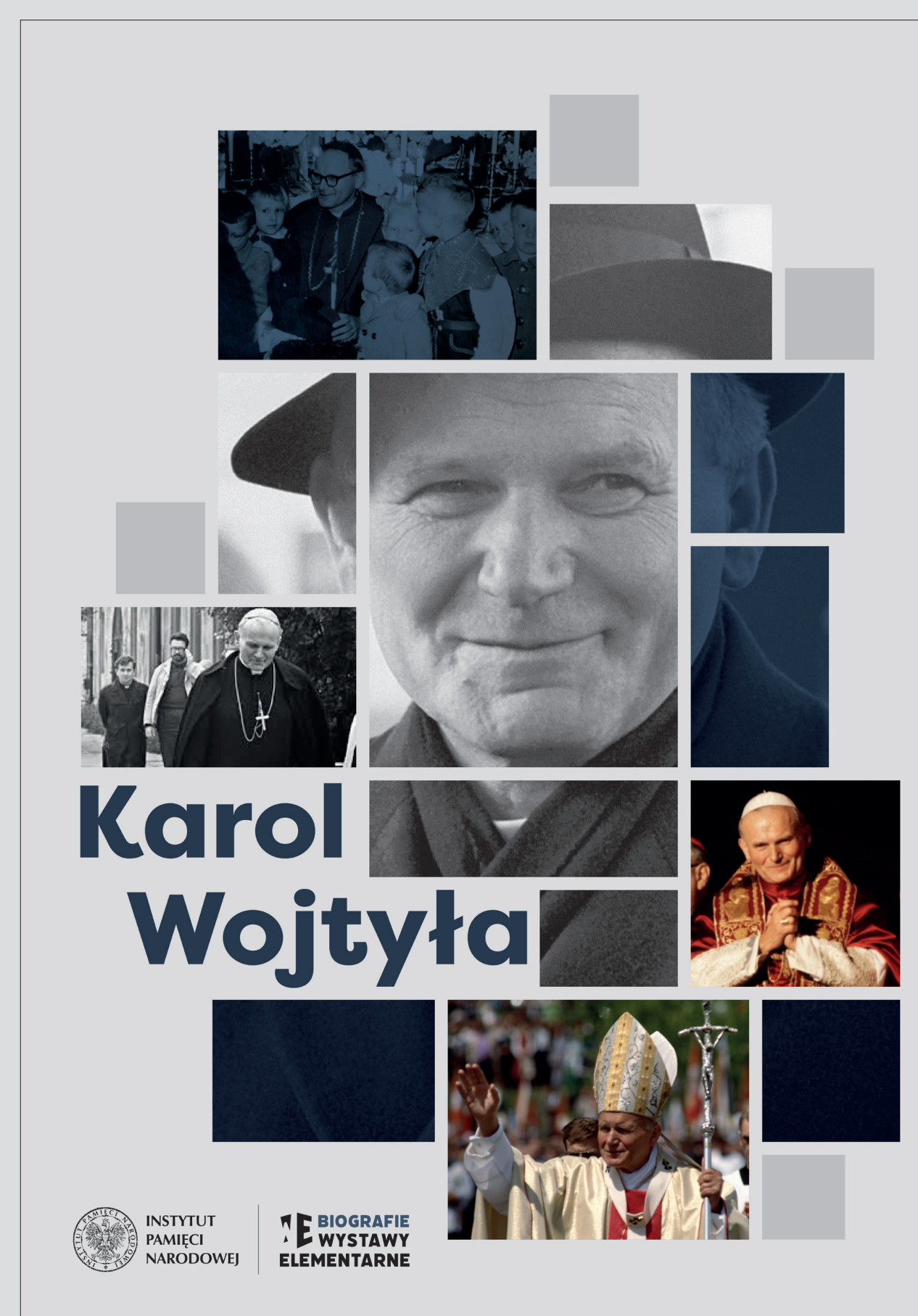
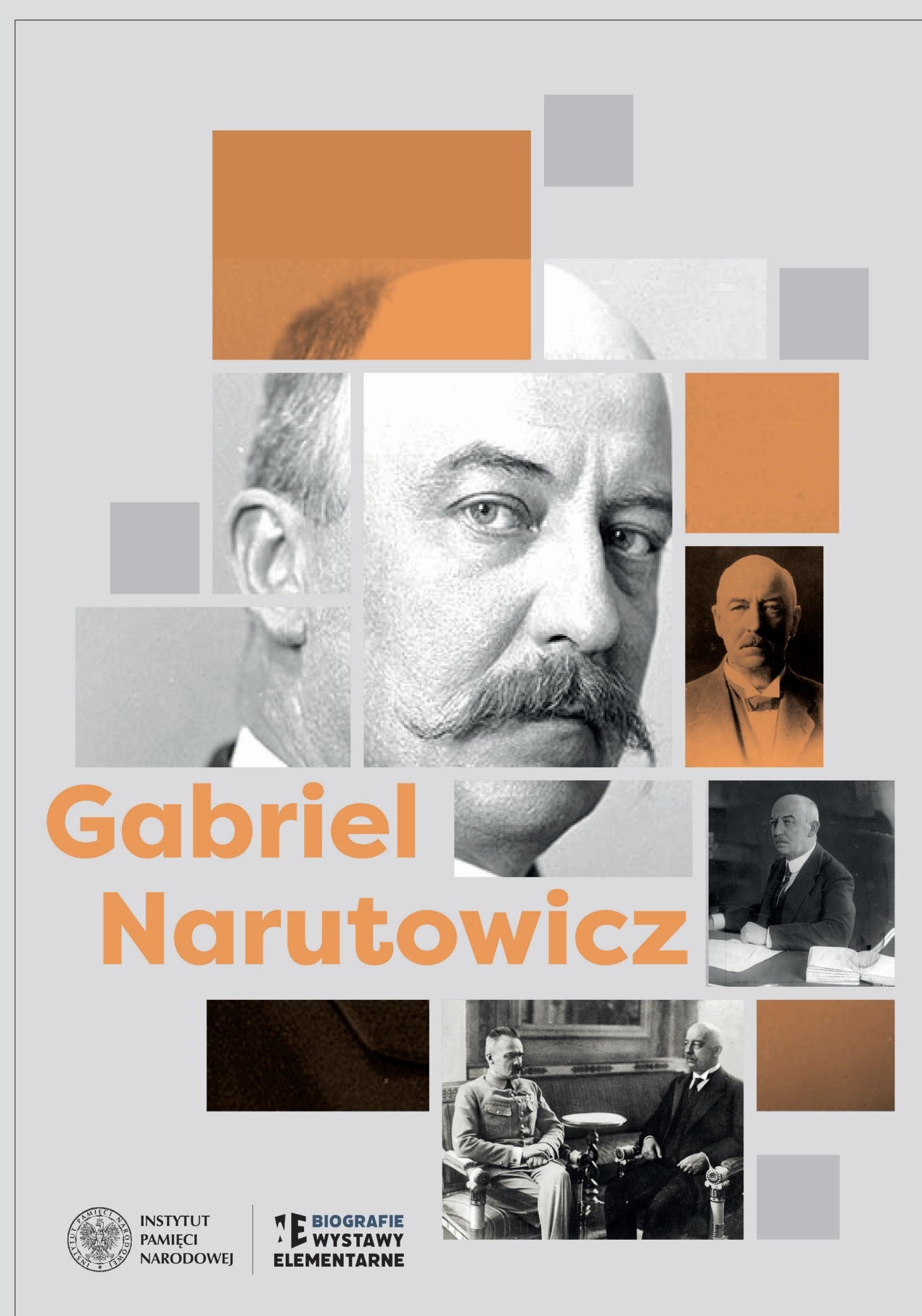
📖 Bartosz Januszewski

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Zobacz więcej wystaw z serii na www.edukacja.ipn.gov.pl

Zobacz inne wystawy elementarne:

Autor: Bartosz Januszewski
Recenzja: dr Marcin Kłodziński
Korekta: Anna Świtalska-Jopek
Koncepcja graficzna serii: Paulina Żak
Skład: Piotr Wiejak

W wystawie wykorzystano zdjęcia: Biblioteki Narodowej, Konsulatu Generalnego RP w Odessie, Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku, Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem, Narodowego Archiwum Cyfrowego, Związku Harcerstwa Polskiego, książki Henryki Stępień *Mariusz Zaruski. Opowieść biograficzna*, domeny publicznej oraz zbiorów prywatnych Krzysztofa Dębskiego i Bartosza Januszewskiego.

Partner wystawy:

Konsulat Generalny
Rzeczypospolitej Polskiej
w Odessie

INSTITUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ